

Date: 5th October-2026

RAQAMLI JAMIYATDA SUN'IY INTELLEKTNING O'RNI VA
AHAMIYATI

Rozimatova Zuhrajon Ravshan qizi

Qoraqalpoq davlat universiteti Tarix fakulteti

Sotsiologiya yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: QDU Ijtimoiy fanlar kafedrasi dotsenti

N.K.Zaretdinova

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy raqamli jamiyatning shakllanishi va rivojlanishida sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining o'rni, funksional ahamiyati va sotsiologik aspektlari atroflicha tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida sun'iy intellektning ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarga, mehnat bozoriga, ta'lim va boshqaruv tizimlariga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, raqamlashtirish sharoitida yuzaga kelayotgan sotsial transformatsiyalar, axborot xavfsizligi hamda etika masalalari ilmiy-nazariy nuqtai nazardan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: raqamli jamiyat, sun'iy intellekt, sotsial transformatsiya, mashinali o'rgatish, mehnat bozori, etika, raqamli tengsizlik, algoritmlar.

KIRISH

XXI asr jamiyati raqamli transformatsiyalarning sifat jihatdan yangi va jadal bosqichini boshidan kechirmoqda.

Raqamli jamiyat tushunchasi nafaqat axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'sishini, balki ijtimoiy tuzilmaning va insonlar o'zaro munosabatlarining tubdan o'zgarishini anglatadi [1].

Ushbu global jarayonning eng asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri — bu sun'iy intellekt (SI) texnologiyalaridir.

Sun'iy intellekt bugungikunda shunchaki texnik vosita yoki dasturiy mahsulot bo'lib qolmasdan, ijtimoiy institutsional va tizimli o'zgarishlarning omiliga aylangan.

O'zbekiston Respublikasida ham raqamli jamiyatni barpo etish va sun'iy intellekt texnologiyalarini iqtisodiyot hamda ijtimoiy sohaga keng joriy etish borasida ustuvor davlat siyosati olib borilmoqda [6]. Mazkur sohadagi

islohotlar fuqarolarning turmush sifatini oshirish, davlat xizmatlarini ko'rsatishni maqbullashtirish va iqtisodiy unumdorlikni ta'minlashga qaratilgan. Sotsiologik nuqtai nazardan sun'iy intellektning jamiyatga kirib kelishi inson faoliyatining barcha sohalarida — ta'lim, tibbiyot, mehnat bozori hamda madaniy muloqotda yangi imkoniyatlar bilan birga bir qator sotsial xavflarni ham yuzaga keltirmoqda [2]. Ushbu maqolaning maqsadi raqamli jamiyatda

Date: 5th October-2026

sun'iy intellektning o'rni va ahamiyatini ilmiy-sotsiologik jihatdan atroflicha tahlil qilishdan iborat.

Raqamli jamiyatda sun'iy intellektning o'rni va ahamiyati Sahifa 1 / 6

1. RAQAMLI JAMIYAT TUSHUNCHASI VA SUN'IY INTELLEKTNING NAZARIY ASOSLARI

Raqamli jamiyat — bu axborot va bilim asosiy ijtimoiy-iqtisodiy resursga aylangan, kundalik jarayonlar raqamli

texnologiyalar va neyron tarmoqlari vositasida boshqariladigan sotsial tizimdir [1].

Nazariy jihatdan sun'iy intellekt

inson intellektual faoliyatini modellashtirish, katta hajmdagi ma'lumotlarni (*Big Data*) tahlil qilish va mustaqil

qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega bo'lgan texnologik majmuadir. Sotsiologik nazariyalarda SI "raqamli agent"

yoki ijtimoiy munosabatlarning yangi ishtirokchisi sifatida qaralmoqda [3].

Sun'iy intellektning raqamli jamiyatdagi o'rnini belgilovchi asosiy nazariy omillar quyidagilardan iborat:

Axborotni qayta ishlash tezligi: Inson imkoniyatidan ko'ra millionlab marotaba tezroq ma'lumotlarni tahlil

qilish va prognozlash imkoniyati [2].

Avtomatlashtirish va maqbullashtirish: Murakkab va takrorlanuvchi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni inson

omilisiz amalga oshirish [4].

Adaptivlik va o'z-o'zini o'rgatish: Chuqur o'rgatish (Deep Learning) algoritmlari orqali muhit o'zgarishlariga

moslashish va qarorlar sifatini oshirish [3].

Sotsiolog olimlarning ta'kidlashicha, SI algoritmlari insoniyat hayotining har bir sohasiga singib borishi

natijasida jamiyatda "algoritmashgan sotsial tartib" shakllanmoqda [7]. Bu tartibda insonlarning axborot olishi,

tanlov qilishi va hatto qadriyatlar tizimi ham neyron tarmoqlari tomonidan bilvosita boshqariladi.

2. MEHNAT BOZORINING RAQAMLI TRANSFORMASIYASI VA SUN'IY INTELLEKT

Sun'iy intellektning raqamli jamiyatga ko'rsatayotgan eng sezilarli ta'siri mehnat bozori va bandlik tizimida

namoyon bo'lmoqda. Bir tomondan, SI tartibli va rutin xarakterga ega bo'lgan kasblarni avtomatlashtirish orqali

inson mehnati unumdorligini keskin oshirmoqda [4]. Boshqa tomondan esa, bu jarayon an'anaviy kasb turlarining

yo'qolishi va mehnat bozorida tarkibiy ishsizlik xavfini keltirib chiqarmoqda.

Xalqaro mehnat tashkiloti va sotsiologik tadqiqotlar ko'rsatishicha, raqamli jamiyatda yangi turdagi

Date: 5th October-2026

mutaxassisliklar — ma'lumotlar tahlilchilari (Data Scientists), SI etikasi bo'yicha mutaxassislar va neyron tarmoqlari

muhandislariga bo'lgan talab ortmoqda [8]. Bu esa ta'lim tizimini qayta ko'rib chiqish va inson resurslarini

"Reskilling" va "Upskilling" (qayta tayyorlash hamda malaka oshirish) tamoyillari asosida rivojlantirishni talab etadi.

Raqamli jamiyatda sun'iy intellektning o'rni va ahamiyati Sahifa 2 / 6

3. SOHALAR KESIMIDA SUN'IY INTELLEKTNING AMALIY AHAMIYATI

Raqamli jamiyatda sun'iy intellekt barcha asosiy ijtimoiy va iqtisodiy sohalarning samadorligini oshirishda tub

burilish yasamoqda. Quyidagi jadvalda SIning turli sohalardagi qo'llanilishi va sotsial natijalari umumlashtirilgan [3, 9].

Ijtimoiy Soha	SI Qo'llanilish Shakli	Ijtimoiy-Iqtisodiy Ahamiyati
Sog'liqni saqlash	Tibbiy diagnostika, MRT/KT tahlili, dori vositalarini yaratish	Kasalikni erta aniqlash, inson umrini uzaytirish va tibbiy xarajatlarni kamaytirish
Ta'lim tizimi	Shaxsiylashtirilgan o'quv trayektoriyalari, AI tutorlar	Har bir o'quvchi imkoniyatiga mos moslashuvchan va sifatli ta'lim berish
Davlat boshqaruvi	Aqlli shahar (Smart City), elektron hukumat va avtomatik xizmatlar	Burokratiyani kamaytirish, korrupsiyani oldini olish va shaffoflikni ta'minlash
Moliya va bank	Skoring tizimlari, Anti-fraud, avtomatik tranzaksiyalar	Moliya xavfsizligini ta'minlash, kredit ajratishni tezlashtirish
Transport va logistika	Avtonom boshqaruv (Self-driving), yo'nalishlarni maqbullashtirish	Yo'l transport hodisalarini kamaytirish, logistika xarajatlarini tejash

4. TA'LIM VA SOG'LIQNI SAQLASHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA

Sog'liqni saqlash va ta'lim sohaslarida sun'iy intellektning joriy etilishi jamiyat va inson kapitalini rivojlantirishda

strategik ahamiyatga ega. Ta'lim tizimida SI har bir o'quvchi yoki talabaning o'zlashtirish darajasini tahlil qilib, unga

mos ravishda moslashuvchan o'quv materiallarini taqdim etadi [5]. Bu esa

an'anaviy ta'limdagi "barcha uchun bir xil

yondashuv" tamoyilidan voz kechib, individual raqamli ta'lim muhitini yaratishga imkon beradi.

Tibbiyot sohasida esa neyron tarmoqlari tibbiy tasvirlarni (rentgen, MRT) inson ko'ziga qaraganda yuqoriroq

aniqlikda va qisqa vaqt ichida tahlil qilib, erta bosqichdagi patologiyalarni

Date: 5th October-2026

aniqlamoqda [10]. Bu holat shifokorlar

ishini yengillashtirish bilan birga, tibbiy xizmatlar sifatini oshirish imkonini beradi.

Raqamli jamiyatda sun'iy intellektning o'рни va ahamiyati Sahifa 3 / 6

5. SOTSIONAL TENGSIZLIK VA RAQAMLI BO'LINISH (DIGITAL DIVIDE)

Raqamli jamiyatda sun'iy intellektning jadal rivojlanishi nafaqat ijobiy imkoniyatlar, balki jiddiy sotsiologik

muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Ulardan eng asosiysi — "raqamli bo'linish" yoki raqamli tengsizlikning

chuqurlashishidir [7]. Raqamli infratuzilma va sun'iy intellekt texnologiyalariga ega bo'lgan va ulardan foydalana

oladigan ijtimoiy qatlamlar tez rivojlanayotgan bir paytda, ushbu resurslardan mahrum bo'lgan aholi qatlami va

hududlar sotsial-iqtisodiy jihatdan orqada qolmoqda.

Raqamli tengsizlikning asosiy sotsial ko'rinishlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

Infratuzilaviy tengsizlik: Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar hamda shahar va qishloq hududlari

o'rtasidagi raqamli texnologiyalar bilan ta'minlanganlik darajasidagi tafovut [6].

Malakaviy tengsizlik: Aholining raqamli savodxonligi va neyron tarmoqlari vositalaridan samarali foydalana

olish ko'nikmalaridagi farqlar [8].

Iqtisodiy tengsizlik: Yuksak texnologik sohalarda ishlaydigan mutaxassislar va an'anaviy tarmoq xodimlari

o'rtasidagi daromadlar farqining keskin oshishi [4].

Ushbu sotsial muammoni hal etish uchun davlat va jamiyat darajasida raqamli savodxonlikni oshirish, inkluziv

ta'lim dasturlarini joriy etish va barcha hududlarni sifatli raqamli infratuzilma bilan ta'minlash zarur [6].

6. SHAXSIY MA'LUMOTLAR XAVFSIZLIGI VA SOTSIAL NAZORAT

Raqamli jamiyatda insonlarning har bir harakati — internetdagi qidiruvlar, geolokatsiya, onlayn xaridlar va

ijtimoiy tarmoqlardagi faollik raqamli iz sifat saqlanadi. Sun'iy intellekt algoritmlari ushbu ultra-katta hajmga ega

ma'lumotlarni tahlil qilib, insonlarning xatti-harakatlari va afzalliklarini bashorat qilish hamda ularga ta'sir o'tkazish

imkonini oladi [7]. Bu jarayon shaxsiy daxlsizlik (privacy) masalasini birinchi o'ringa olib chiqmoqda.

Sotsiologik jihatdan, SI vositasida amalga oshiriladigan sotsial nazorat va monitoring tizimlari jamiyatda

"Panooptikon" effektini yaratishi mumkin [3]. Foydalanuvchilar o'zlarining har bir adami kuzatilayotganini anglagan

holda o'z xatti-harakatlarini algoritmlar talabiga moslashtirishga majbur bo'ladilar, bu esa shaxsiy erkinlik

tushunchasini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

Date: 5th October-2026

Raqamli jamiyatda sun'iy intellektning o'рни va ahamiyati Sahifa 4 / 6

7. ETIKA VA ALGORITMIK TARAFLASHUV (ALGORITHMIC BIAS)

Sun'iy intellekt modellarini o'rgatishda insoniyat tomonidan to'plangan ma'lumotlardan foydalaniladi. Agar ushbu ma'lumotlar tarkibida jamiyatda mavjud bo'lgan irqiy, jinsiy, milliy yoki sotsial kamsitish va tarafkashlik unsurlari mavjud bo'lsa, SI algoritmi ham ushbu tarafkashlikni o'zlashtiradi hamda unga asoslanib noto'g'ri qarorlar qabul qila boshlaydi [9]. Bu hodisa ilmiy adabiyotlarda "Algoritmik tarafkashlik" (Algorithmic Bias) deb ataladi. Misol uchun, banklarda kredit berish yoki kadrlarni ishga saralab olishda qo'llaniladigan SI tizimlari ayrim ijtimoiy guruhlariga nisbatan adolatsiz qarorlar chiqarishi kuzatilgan. Shu sababli, raqamli jamiyatda SI ni rivojlantirishning axloqiy va huquqiy normalarini belgilab beruvchi "Sun'iy intellekt etikasi" tamoyillarini ishlab chiqish dolzarb masalaga aylanmoqda [9]. UNESCO va yetakchi davlatlar tomonidan qabul qilinayotgan etika deklaratsiyalari SI ning inson huquqlariga mos va shaffof faoliyat yuritishini ta'minlashga qaratilgan.

8. O'ZBEKISTONDA RAQAMLI JAMIYAT VA SUN'IY INTELLEKT RIVOJI

O'zbekiston Respublikasida raqamli jamiyatni shakllantirish va sun'iy intellekt texnologiyalaridan samarali foydalanish borasida izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Davlatimiz rahbari tomonidan qabul qilingan "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi hamda sun'iy intellektni joriy etishga oid normativ-huquqiy hujjatlar mamlakatimizda yuqori texnologik muhitni yaratishga zamin yaratdi [6]. Hozirgi kunda mamlakatimizda quyidagi yo'nalishlarda SI loyihalari muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda:

"Elektron hukumat" va davlat xizmatlari: Fuqarolarga ko'rsatiladigan xizmatlarni avtomatlashtirish hamda vaqt va resurs tejamkorligiga erishish [6].

Bank va moliya sektori: Masofaviy identifikatsiya (Face ID), avtomatik skoring va fintex xizmatlarining kengayishi [8].

Aqlli shahar va transport: Shahar infratuzilmasi hamda yo'l harakati xavfsizligini SI kameralari va datchiklari orqali boshqarish [6].

Shuningdek, milliy neyron tarmoqlari va o'zbek tili modellarini yaratish, ilmiy-tadqiqot bazasini mustahkamlash hamda kadrlar tayyorlash borasida oliy ta'lim muassasalari va IT-parklar hamkorligi yo'lga qo'yilgan [7].

Date: 5th October-2026

Raqamli jamiyatda sun'iy intellektning o'рни va ahamiyati Sahifa 5 / 6

XULOSA VA TAVSIYALAR

Raqamli jamiyatda sun'iy intellekt shunchaki texnik taraqqiyot mahsuli emas, balki jamiyatning sotsial-iqtisodiy, madaniy va institutsional tuzilmasini tubdan o'zgartiruvchi qudratli omildir. SI inson unumdorligini oshirish, tibbiy diagnostika va ta'lim sifatini yaxshilash, davlat boshqaruvida shaffoflikni ta'minlashda beqiyos imkoniyatlar yaratadi.

Biroq, bu jarayonda yuzaga kelayotgan raqamli tengsizlik, mehnat bozorida tarkibiy o'zgarishlar, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi va etika masalalari davlat va jamiyat nazoratini talab etadi. Raqamli jamiyatda sun'iy intellektning ijobiy salohiyatini maksimal darajada oshirish hamda xavflarni minimallashtirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

1. Aholining raqamli savodxonligi hamda AI-ko'nikmalarini rivojlantiruvchi ta'lim dasturlarini kengaytirish.
2. Sun'iy intellekt etikasi va shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligini ta'minlovchi milliy va xalqaro huquqiy bazani takomillashtirish.
3. Sotilogik va gumanitar fanlar chorrahasida SI texnologiyalarining jamiyatga ta'sirini o'rganuvchi doimiy monitoring tizimini yo'lga qo'yish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES):

Chet el adabiyotlari:

1. Castells, M. (2010). The Rise of the Network Society (2nd ed.). Wiley-Blackwell.
2. Russell, S., & Norvig, P. (2020). Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th ed.). Pearson.
3. Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). Deep Learning. MIT Press.
4. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W. Norton & Company.
5. Floridi, L. (2019). The Logic of Information: A Theory of Philosophy as Conceptual Design. Oxford University Press.

O'zbekcha adabiyotlar va rasmiy manbalar:

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. (2021). Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida (PQ-4996-son). Tashkent.
7. Zaynalov, N. R., & Abdullayev, X. M. (2021). Sun'iy intellekt va neyron tarmoqlari asoslari. O'quv qo'llanma. Toshkent: "Aloqachi"

Date: 5th October-2026

nashriyoti.

8. Bekmurodov, A. Sh., & Tursunov, B. O. (2023). Raqamli iqtisodiyotda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish samaradorligi.

Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 11(3), 112-120.

9. G'aniyev, A. A., & Rahmatullayev, M. A. (2022). O'zbek tili matnlarini qayta ishlashda sun'iy intellekt usullarini qo'llash. Raqamli

texnologiyalar va intellektual tizimlar jurnali, 2(1), 45-52.

10. Kucharov, A. S. (2022). Raqamli jamiyat va sotsial transformatsiyalar: nazariya va amaliyot. O'zMU xabarlar, 3(2), 88-94.

Raqamli jamiyatda sun'iy intellektning o'rni va ahamiyati Sahifa 6 / 6